

Конституційна скарга як гарантія захисту прав людини

// Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні: Матеріали Всеукраїнської міжвузівської наукової конференції молодих вчених та аспірантів (м. Івано-Франківськ, 28 квітня 2006 року). - Івано-Франківськ, 2006. – с. 132-135.

Цимбалістий Т. О.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного, адміністративного і
міжнародного права Юридичного факультету
Тернопільського державного економічного університету

Серед процедур, які використовують органи конституційної юрисдикції в багатьох зарубіжних країнах для захисту прав та свобод людини і громадянина, чи не найпопулярнішим є розгляд конституційних скарг. Сутність інституту конституційної скарги сьогодні зводиться до права громадян звертатися до органів судового конституційного контролю з проханням про перевірку конституційності владних актів, якими порушується, на їх думку, їхні права і свободи.

Конституційна скарга – це специфічне право громадянина звертатися до органів судового конституційного контролю з проханням перевірити конституційність владних актів, що порушують як він вважає, його конституційні права [1, 94]. Цей інститут має свої особливості: в одних країнах захисту за допомогою конституційної скарги підлягають усі конституційні права і свободи, в інших – існує певний перелік, який включає громадянські та політичні права.

На жаль, законодавством України серед механізмів забезпечення прав і свобод людини і громадянина конституційна скарга не передбачена. Але чи є важливим цей інститут і яку б користь він міг би принести науці і практиці українського конституціоналізму?

З одного боку можна погодитись з тим, що відсутність конституційної скарги сприяє зосередженню Конституційного Суду України на найважливіших питаннях суспільно-правового життя, а існування цього інституту призведе до його перевантаження. Разом з цим це обмежує можливості громадян щодо

захисту своїх прав національними правовими засобами, зокрема і в Конституційному Суді. Крім того, така позиція слабо узгоджується з принципами правової держави, утвердження якої безпосередньо пов'язане з процесуальною стороною її діяльності як гаранта захисту прав і свобод людини і громадянина.

Можна вважати, що перевірка законів на конституційність, у спосіб, передбачений чинним законодавством, є досить надійною, оскільки більшість подань суб'єктів, передбачених ст. 40 Закону України «Про Конституційний Суд України» [2], та рішень, прийнятих по них стосуються саме захисту прав і свобод людини і громадянина. Але, на жаль, громадянин не вправі відстояти і захистити безпосередньо, як визначено у ч. 3 ст. 8 Конституції України, свої конституційні права і свободи, оскільки ст. 50 Основного Закону не відносить громадянина до суб'єктів права звернення до Конституційного Суду України з питань конституційності правових актів.

Слід визнати, що відсутність сьогодні у людини права подавати до Конституційного Суду конституційну скаргу є однією із суттєвих прогалин конституційного правосуддя і обмеженням гарантій щодо оскарження неправових законів. Слушною є думка А. Селіванова і П. Євграфова про те, що якщо акт чи діяльність держави не відповідає Конституції України, або коли вони реалізовані в сфері, яка нею не регулюється, тоді є підстави вивчити докази і обґрунтування громадянина щодо порушених прав і свобод. Таким чином конституційна скарга одного громадянина може вирішити питання, які стосуються прав мільйонів громадян [3, 83].

Необхідно підкреслити, що сама ідея конституційної скарги як гарантії захисту прав і свобод людини не передбачає оспорювання рішень органів держави, які прийняті на основі закону, а лише власне самого закону.

В тих країнах, де інститут конституційної скарги закріплений в законодавстві, її можуть подавати насамперед індивіди, права яких, на їх погляд, порушені. Крім цього, в інтересах індивіда її, як правило, можуть подавати громадські організації і державні органи (наприклад, уповноважений з

прав людини), які здійснюють діяльність у сфері захисту прав людини. В деяких країнах поряд з конституційними скаргами індивідів допускаються так звані народні скарги, тобто скарги групи осіб в громадських інтересах.

Цікавим є досвід правового регулювання конституційної скарги у Польщі, де конституційна скарга може бути внесена до Конституційного Трибуналу після вичерпання всіх інстанційних можливостей оскарження. Це дозволяє запобігти непомірному завантаженню Конституційного Трибуналу. Закон “Про Конституційний Трибунал” формулює і інші обмеження надходження скарг з метою створення Трибуналу можливостей для нормальної і ефективної роботи. Серед таких обмежень:

- обмеження термінів подання скарги – три місяці з дня прийняття остаточного рішення відповідним органом;
- наявність встановленої форми скарги;
- наявність процедури попереднього розгляду скарги [4].

Крім цього, обмеженням по суті є вимоги, що стосуються суб'єктів і предмету оскарження.

Польський варіант захисту прав і свобод людини і громадянина органом конституційної юстиції заслуговує на увагу і в Україні. Особливо це стосується регулювання інституту конституційної скарги. У зв'язку з цим було б доцільно скористатися цим досвідом і надати громадянам право звертатися до Конституційного Суду України, але після використання всіх інших правових засобів.

Таким чином, інститут конституційної скарги є безумовно необхідним, але його запровадження потребує внесення змін до Конституції України та до Закону України «Про Конституційний Суд України». Для цього варто запропонувати парламенту закріпити у п. 1 ч. 1 ст. 150 Конституції серед повноважень Конституційного Суду України положення про те, що правом на звернення з індивідуальною чи колективною скаргою на порушення конституційних прав і свобод наділені громадяни, права і свободи яких порушуються законом. Право на конституційну скаргу важливо надати не

тільки громадянам України, а й іноземним громадянам, особам без громадянства і об'єднанням громадян. Цей підхід цілком відповідатиме положенню ч. 3 ст. 8 Конституції України, оскільки іноземці та апатриди користуються правами (за деякими винятками) і несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України.

Отже, очевидним є те, що недоліки в діяльності владних структур щодо реалізації і захисту прав людини вказують на те, що постановка питання про право громадян на конституційну скаргу є назрілою державною потребою, оскільки суспільство не може самостійно розв'язати цю проблему. Залишити без уваги відсутність у громадян України такого важливого конституційного права означає обмежувати велике призначення Конституції, яка є основою формування демократії та громадянського суспільства в нашій державі.

Література:

1. Тесленко М.В. Конституційна юрисдикція в Україні: Навч. посібник. К.: «Школа». – 2003. – 256с.
2. Закон України “Про Конституційний Суд України” від 16 жовтня 1996 р. – Відомості Верховної Ради. – 1996. -№ 49. – Ст. 272.
3. Селіванов А., Євграфов П. Конституційна скарга громадян в реаліях сучасності // Право України. – 2003. - № 4. – с. 80 – 85.
4. Ustawa o Trybunale Konstytucyjnym, z dnia 1 sierpnia 1997 r. // www.trybunal.gov.pl.

Ключові слова: конституційна скарга, права людини, конституційний суд.